
ЯВОРСЬКА Т.М.,
аспірант,
Уманський державний
педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА В ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті акцентується увага на проблемі формування та розвитку інформаційно-комунікаційного середовища, як фундаменту для організації інноваційного освітнього процесу ВНЗ. Розглянуто електронну бібліотеку та електронні ресурси, як складові інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційне середовище, електронна бібліотека, електронні ресурси бібліотеки ВНЗ.

В статье акцентируется внимание на проблеме формирования и развития информационно-коммуникационной среды, как фундамента для организации инновационного образовательного процесса вуза. Рассмотрены электронная библиотека и электронные ресурсы, как составляющие информационно-коммуникационной среды вуза.

Ключевые слова: информационно-коммуникационная среда, электронная библиотека, электронные ресурсы библиотеки вуза.

The article focuses on the problem of the formation and development of information and communication environment as the foundation for innovative educational process of the university. Considered electronic library and electronic resources, as components of information-communication environment university.

Key words: information and communication environment, electronic library, university library electronic resources.

Невід'ємною складовою сучасного суспільства стали інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), бурхливий розвиток яких надав вищим навчальним закладам можливість інтенсифікувати навчальний процес, ефективно організувати навчання, став перспективною основою для розвитку сучасної системи освіти, нових технологій отримання знань, а саме, електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning).

Ефективність освітнього процесу визначається якістю управлінської діяльності адміністрації навчального закладу з формування і розвитку інформаційно-освітнього середовища (ІОС), яке забезпечуватиме можливість для самореалізації інтелектуального розвитку майбутнього фахівця, оволодіння необхідними професійними якостями. Формування і розвиток ІОС є одним із стратегічних завдань кожного вищого навчального закладу. Таке середовище повинно стати фундаментом для організації інноваційного освітнього процесу.

Питання формування інформаційно-освітнього середовища розглянуті в роботах А. Андреева, Г. Беляєва, В. Бикова, С. Григор'єва, Ю. Жукова, С. Лобачева, Е. Полат, В. Ясвіна та ін. У працях Г. Беляєва, Ю. Мануйлова, Т. Менг досліджуються педагогічні характеристики освітнього середовища у різних типах освітніх закладів; дидактич-

ні особливості його розвитку вивчала Е. Мамонтова, інформаційно-освітнє середовище вищих навчальних закладів — О. Андреев, С. Грушевський, Р. Гурниковська, Ю. Жук, В. Здановська, І. Захарова, Н. Кобіашвілі, Е. Лобанова, А. Михайлов, С. М'якишев, Н. Моїсенко, С. Ситник та ін.

Вчені і практики приходять до такої думки, що ІОС — це цілісна система, яка складається з сукупності підсистем, що функціонують на основі сучасних інформаційно-технічних і навчально-методичних засобів зберігання, обробки, передачі інформації та забезпечує оперативний доступ до інформації, здійснює освітні наукові комунікації.

Стрімкий розвиток мережних інформаційно-комунікаційних технологій відкривають для системи освіти нові можливості. Ми спостерігаємо постійне зростання кількості комунікаційних каналів та сервісів мережі Інтернет, відбувається збагачення новими формами інформаційного обміну в суспільстві. Доступність різноманітних сервісів глобальної мережі Інтернет, їх адаптивність, візуалізація, інтерактивність, з одного боку, та потреба в організації ефективного освітнього середовища — з іншого, — визначають необхідність створення інтегрованих інформаційно-комунікаційних середовищ у вищих навчальних закладах, які реалізуються, зокрема, комплексом сучасних інформаційних технологій.

Виходячи із цього є необхідність акцентувати увагу на дослідженні поняття «інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ».

У довіднику В. Ільганаєвої «Соціальні комунікації» поняття інформаційно-комунікаційне середовище визначається як універсальна сукупність матеріально-речових, субстанційно-свідомих, технологічних, організаційних умов, які дозволяють соціальним групам і структурам здійснювати передачу та взаємообмін інформацією, що перш за все необхідно суб'єктам комунікаційної взаємодії та спілкування в конкретно-історичному просторово-часовому континуумі [1, с.51].

Згідно з тлумачним словником, розробленим в Інституті інформатизації освіти РАО, інформаційно-комунікаційне середовище – сукупність умов, які забезпечують діяльність користувача з інформаційним ресурсом (у тому числі розподіленим) за допомогою інтерактивних засобів ІКТ, що взаємодіють із ним як із суб'єктом інформаційного спілкування й особистістю. Інформаційно-комунікаційне середовище включає: безліч інформаційних об'єктів і зв'язків між ними; засоби і технології збирання, накопичення, передавання (трансляції), оброблення, продукування та поширення інформації; власне знання; засоби відтворення аудіовізуальної інформації; організаційні та юридичні структури, що підтримують інформаційні процеси. У проекції на навчальний процес формується інформаційно-комунікаційне предметне середовище як сукупність умов, сприятливих для виникнення та розвитку процесів навчальної інформаційної взаємодії між учнями, педагогом і засобами ІКТ, а також пізнавальної активності учнів у разі наповнення компонентів середовища предметним змістом. При

цьому забезпечується: діяльність з інформаційним ресурсом за допомогою інтерактивних засобів інформаційних технологій; інформаційна взаємодія із засобами ІКТ; інтерактивна інформаційна взаємодія між користувачем і об'єктами предметного середовища, яка відображає закономірності й особливості відповідної предметної галузі (або галузей) [2, с. 14].

В. Извозчиков розглядає інформаційно-комунікаційне середовище не як теоретичну абстракцію, а як конструкцію, яка відповідає практичним потребам людини, що виступає у трьох основних формах:

- фізичний простір (це простір сумісної навчальної педагогічної та освітньої діяльності з використанням сучасних електронно-комунікативних систем, засобів та технологій освіти населення та навчання;
- віртуальний простір гіпертекстів, семантичних взаємозв'язків понять та тезаурусів;
- ієрархічні педагогічні та освітні системи та простори в категоріях загального (глобальне ІКС), особливого (регіональне ІКС) та одиничного (локальне ІКС) [3, с. 45].

Розгорнуте визначення інформаційно-комунікаційного середовища знаходимо в праці Р. Гуревича і М. Кадемій: «Інформаційно-комунікаційне середовище – системно організована сукупність інформаційного, організаційного, методичного, технічного та програмного забезпечення, що сприяє виникненню й розвитку інформаційно-навчальної взаємодії між студентом, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студентів за умови наповнення окремих компонентів середовища пред-

метним змістом певного навчального курсу» [4].

В структурі інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ можуть бути: інформаційні ресурси ВНЗ і електронні бази даних нормативної, навчальної і програмної документації; інформаційно-освітні середовища кафедр; електронна бібліотека (ЕБ) через забезпечення доступу до електронних ресурсів, як локального характеру, як і віддалених, предметні та індивідуальні (локальні) інформаційно-освітні середовища. Інтеграцію та розвиток інформаційно - комунікаційного середовища ВНЗ забезпечують зв'язки між переліченими рівнями.

Однією із складових інформаційно-освітнього середовища навчального закладу, що відіграє особливу роль у розширенні доступу до інформації, стають електронні бібліотеки (ЕБ) ВНЗ. Вони є одним із перспективних напрямів організації електронних інформаційних ресурсів, створюються як розподілені інформаційні системи, що дозволяють ефективно використовувати цифрові формати інформаційних ресурсів та розподіляти їх через глобальні мережі передачі даних у зручному для користувача вигляді. Загалом, ЕБ виконує роль посередника між інформаційними ресурсами та споживачами інформації, вибираючи при цьому, систематизуючи, зберігаючи та пропонуючи краще з величезного інформаційного масиву.

Електронна бібліотека – це сукупність електронних ресурсів і супутніх технічних можливостей для створення, пошуку і використання інформації. Для неї характерна динамічність (можливість оновлення) і глобальний доступ (через комп'ютерні мережі). Основна відмінність електронної бібліотеки від інших видів інформаційних систем – це здатність накопичу-

вати і використовувати інформацію у вигляді документів. Основні завдання електронної бібліотеки – інтеграція інформаційних ресурсів і ефективна навігація в них.

Основна мета створення електронних бібліотек у ВНЗ полягає у високоякісному інформаційному забезпеченні навчального процесу, наукової, та інноваційної діяльності засобами доступу до, як до локальних електронних ресурсів, так і до віддалених ресурсів, а також відображення власних ресурсів в мережі Інтернет, розширення додаткових інформаційних послуг. ЕБ повинна забезпечити ефективну навігацію та надавати доступ до електронних освітньо - інформаційних ресурсів незалежно від місця розташування користувача. Саме створення навігаторів для користувачів є одним із основних інформаційних завдань для бібліотек.

Визначаючи роль та місце електронної бібліотеки в інформаційно-комунікаційному середовищі навчального закладу, необхідно відмітити, що однією із найважливіших умов успішного функціонування освітнього процесу є оперативний та ефективний обмін інформацією, яку надають електронні ресурси.

Сьогодні електронні ресурси є вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки. Їх нарощування у бібліотеках дає змогу створювати унікальні колекції з раніше розрізнених документів та виявляти раніше невідомі колекції в різних сховищах шляхом створення корпоративних баз бібліографічних даних.

Види електронних видань класифіковано в ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості» за такими ознаками: за наяв-

ністю друкованого еквівалента (електронний аналог (копія, версія) друкованого видання, самостійне електронне видання); за природою основної інформації (текстове (символьне), образотворче, звукове, програмний продукт, мультимедійне); за цільовим призначенням (офіційне, суспільно-політичне, наукове, науково-популярне, виробничо - практичне, навчальне, літературно-художнє, релігійне, довідкове, рекламне); за технологією використання: (локальне, мережне, комбінованого використання); за характером взаємодії з користувачем (детерміноване, не детерміноване (інтерактивне); за періодичністю (неперіодичне, періодичне, продовжуване, оновлюване); за структурою (одночастинне, багато частинне, серійне) [5, с.3, 4].

Інструментом створення електронних ресурсів у бібліотеках – є автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи (АІБС) [Library automation system (LAS)], що забезпечують опрацювання, аналітико-синтетичну обробку та представлення користувачам документного фонду бібліотеки (як традиційного паперового, так і електронних інформаційних ресурсів), обслуговує бібліотечні фонди на всіх етапах: від придбання до замовлення [6, с. 105].

Я. Шрайберг називає АБІС – серцем сучасної бібліотеки, запевняє, що сьогодні сформована нова парадигма і нова концепція АБІС, як ядра сучасної бібліотеки – бібліотеки інформаційного суспільства [7, с. 58].

Повнотекстові електронні ресурси є одним із складових ЕБ. Відповідно до технологій розміщення і доступу вони поділяються на локальні та віддалені електронні ресурси. Повнотекстові електронні ресурси локального характеру це передусім методичні матері-

али, навчально-методичні посібники та підручники, створені викладачами вишу, повнотекстові бази даних підручників та періодичних видань. Вони є, з одного боку, важливим корпоративним компонентом інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ, а з іншого – важливою складовою навчального фонду бібліотеки. Навчально - методичні матеріали представлені в бібліотеці як у цифровому вигляді, так і на паперових носіях.

Щодо електронних ресурсів віддаленого доступу, то фонди електронних документів віддаленого доступу знаходяться в оперативному управлінні інших організацій, але бібліотека впливає в різній мірі на формування цих ресурсів; комплектує їх, активно використовує та інформує про них студентів. Повнотекстові електронні ресурси можуть бути як у вільному користуванні, (приклад: портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Наукова періодика України»), так і електронні документи, розміщені на віддалених технічних засобах, отримані бібліотекою в тимчасове користування на умовах договорів з постачальниками інформації. Студенти в процесі професійного зростання можуть використовувати наступні канали доступу до електронних ресурсів:

- сторінка на сайті бібліотеки (з лінками на ресурси);
- записи в електронному каталозі бібліотеки.

Електронні ресурси використовуються в дистанційній освіті, під час проведення аудиторних занять, для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, для обміну досвідом викладачів, співпраці освітніх установ.

Загалом, створення електронних бібліотек у повному обсязі – склад-

не завдання, що потребує вирішення безлічі організаційних, методичних і технічних питань, уніфікації технологічних засобів і форм представлення матеріалів. З іншого боку, створення інфраструктури всіх форм навчання стає стратегічним напрямом розвитку ВНЗ. Широке застосування ІКТ дозволяє ефективно вирішувати завдання підготовки та перепідготовки сучасних фахівців найвищого рівня. Освітні ЕБ володіють специфічною предметною галуззю, і з цим пов'язані особливі вимоги до них та особливості їхніх функціональних характеристик. Крім того, формування інфраструктури спільного інформаційного простору навчальних закладів є важливим кроком поетапного інтегрування у єдиний науково-освітній простір України, а надалі – у Європейський та світовий простір.

Таким чином, можна стверджувати, що найперспективнішим способом інформаційного забезпечення науки й освіти є використання електронних бібліотек, основним завданням яких є надання користувачам можливості ефективного доступу до необхідних освітніх інформаційних ресурсів, світових надбань науки, освіти і культури. Саме ЕБ нині є рушійною силою, що дозволить активізувати та значно прискорити роботу з формування доступної наукової інформації в Україні, тим самим спонукаючи кожную наукову, освітню і культурну установу та бібліотеку до активізації роботи із створення сучасного інформаційного середовища. Значення електронних бібліотек для сучасної освіти і науки зумовлюється актуальними для України чинниками: зростанням кількості охоплених освітою (зокрема вищою) осіб; збільшенням бажаючих здобувати освіту дистанційно у відповідь на вимоги сучасного ринку праці та вна-

слідок прагнення поліпшити умови життя; підвищенням продуктивності і ефективності освіти; інтернаціоналізацією і глобалізацією науки та посиленням міжнародної конкуренції на ринку наукових досліджень, інженерно-технологічних розробок та ринку освітніх послуг, що активно глобалізується.

Визначаючи роль та місце електронної бібліотеки в інформаційно-комунікаційному середовищі навчального закладу, необхідно відмітити, що однією із найважливіших умов успішного функціонування освітнього процесу є оперативний та ефективний обмін інформацією, яку надають електронні ресурси. Виконуючи основну бібліотечну функцію – зберігання – і не лише своєї, але й спільної корпоративної інформації, електронна бібліотека, в інформаційно-комунікаційному середовищі навчального закладу, займає особливе місце, оскільки виконує роль посередника між інформаційними ресурсами та споживачами інформації, вибираючи при цьому, систематизуючи, зберігаючи та пропонуючи краще з величезного інформаційного масиву. Враховуючи все зростаючий інформаційний потік, бібліотеці, щоб залишатися затребуваною, необхідно шукати різні підходи та можливості взаємодії з підрозділами навчального закладу, як суб'єктами нового інформаційно-комунікаційного середовища. Єдине інформаційно-комунікаційне середовище навчального закладу є комплексною взаємодією середовища електронного спілкування та інформаційних центрів. Відповідальними за поповнення ресурсів інформаційного середовища є кафедри, за якість роботи електронної бібліотеки – адміністрація бібліотеки, доступ до Інтернет-ресурсів забезпечують спеціалісти з технічних питань. Таким чином, процес

управління в інформаційно-комунікаційному середовищі може забезпечуватись керівництвом навчального закладу та керівниками структурних підрозділів вишу.

Серед проблем створення і розвитку інформаційно-комунікаційного середовища є передусім сучасне технічне оснащення навчальних закладів, кадрове забезпечення у галузі інформаційних технологій (особливо – ме-

режевих технологій), організаційні заходи, тощо.

Отже, впливовим фактором запровадження інновацій у навчальний процес є формування у вищому навчальному закладі інформаційно-комунікаційного середовища, його систематична модифікація із врахуванням наукового та технологічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность): словарь - справочник / В. А. Ильганаева . – КП «Городская типография, 2009. – 392 с.
2. Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования. – М. : ИИО РАО, 2009. – 96 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iiorao.ru/iio/pages/fonds/dict>
3. Извозчиков В. А., Соколова Г. Ю., Тумачева Е. А. Интернет как компонент информационной картины мира и глобального информационно-образовательного пространства //Наука и школа. – 2000. – № 4. – С. 42-49.
4. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній професійній освіті [Електронний ресурс] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Режим доступу : <http://www.tnpe.gb7.ru/docs/1/Gurevich.pdf>
5. ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості». – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 20 с.
6. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: Монографія / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. Б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011.-248 с.
7. Шрайберг Я. Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та знань в інформаційному віці / Я. Шрайберг // Вища школа. - 2007.- №4. – С.60

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Yl'hanaeva V. A. Sotsyal'nye kommunykatsyy (teoryya, metodolohyya, deyatel'nost'): slovar' - spravochnyk / V. A. Yl'hanaeva . – KP «Horodskaya tipohrafiyya, 2009. – 392 s.
2. Tolkovyy slovar' terminov ponyatyynoho apparata ynformatyzatsyy obrazovanyya. – M. : YYO RAO, 2009. – 96 s. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.iiorao.ru/iio/pages/fonds/dict>

3. Yzvozchikov V. A., Sokolova H. Yu., Tumacheva E. A. Ynternet kak komponent ynfarmatsyonnoy kartyny myra y hlobal'noho ynfarmatsyonno-obrazovatel'noho prostranstva // *Nauka y shkola*. – 2000. – # 4. – S. 42-49.
4. Hurevych R. S. Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v suchasniy profesiyiniy osviti [Elektronnyy resurs] / R. S. Hurevych, M. Yu. Kademiya. – Rezhym dostupu : <http://www.tmpe.gb7.ru/docs/1/Gurevich.pdf>
5. DSTU 7157:2010 «Informatsiya ta dokumentatsiya. Vydannya elektronni. Osnovni vydy ta vykhidni vedomosti». – K.: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2010. – 20 s.
6. Elektronni informatsiyni resursy bibliotek u pidnesenni intelektual'noho i dukhovnoho potentsialu ukrayins'koho suspil'stva: Monohrafiya / [O. S. Onyshchenko, L. A. Dubrovina, V. M. Horovyy ta in.]; NAN Ukrainy, Nats. B-ka Ukrainy im. V.I. Vernads'koho. – K.: NBUV, 2011.-248 s.
7. Shrayberh Ya. Rol' bibliotek u zabezpechenni dostupu do informatsiyi ta znan' v informatsiynomu vitsi / Ya. Shrayberh // *Vyshcha shkola*. – 2007.- #4. – S.60